BİR ŞİİRİN İKİ HAYATI
O mahur beste çalar

6 Mayıs 1972 sabahı bir vapur güvertesinde kurulan mısraların, yirmi bir yıl sonra Ahmet Kaya'nın sesinde yeniden doğuşunun öyküsü

SEBAHATTİN ÇELEBİ

"Ben şiir söylüyorum."
Bazı şairlerimizin aksine ben, ne şiir yapıyorum ne de şiir yazıyorum.
Attilâ İlhan

Vapur o sabah her zamankinden ağır gidiyordu.

6 Mayıs 1972, Karşıyaka iskelesi. Sabahın erken saati; körfezin üzerinde alçak ve kurşuni bir gökyüzü, iskelede sert bir yel, bekleyenlerin arasında kırk altı yaşında bir adam vardı.

O adam Attilâ İlhan'dı ve yalnızca az önce radyodan duyduğu habere kulak kabartmıştı.

Haber Ankara'dan geliyordu.

O gece Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idam edilmişti. Şair bunu İzmir'de öğrendi ve Karşıyaka'dan karşı yakaya geçmek için vapura bindi. Deniz bulanıktı, gök alçalmıştı, güverte çalkanıyordu. Yıllar sonra o sabahı anlatırken acı bir yel esintisinin ortasında ilk mısranın aklına düştüğünü söyleyecekti; vapurda sessiz bir köşe bulmuş, dizeyi yüksek sesle kendine tekrarlamıştı.

"Bir sabah radyoda duyduk ağır haberi: Deniz'lere kıymışlardı."

O gün güvertede kurulan cümle, Türkçenin en çok mırıldanılan kederli cümlelerinden biri olacaktı:

"O mahur beste çalar."

Bazı şiirlerin doğduğu an çoğu zaman bir kaybın kapandığı andır ya hani. Bu şiirin doğduğu an ise unutulmayacak veya yeri doldurulamayacak bir kaybın adı oldu.

Attilâ İlhan 15 Haziran 1925'te İzmir'in Menemen ilçesinde doğdu. Babası savcı Muharrem Bedrettin Bey, annesi Emine Memnune Hanım'dı. Kız kardeşi Çolpan İlhan ileride Türk tiyatrosunun ve sinemasının en tanınmış oyuncularından biri olacak, bu akrabalık, şairi aynı zamanda Sadri Alışık'ın kayınbiraderi yapacaktı. Kitap dolu bir evde, Osmanlıcayı iyi bilen ve şiire düşkün bir babanın gölgesinde büyüdü.

Karşıyaka Cumhuriyet İlkokulu'nu ve Karşıyaka Ortaokulu'nu bitirdikten sonra İzmir Atatürk Lisesi'ne başladı. Şubat 1941'de, henüz on altı yaşındayken tutuklandı. Suçu, bir kız arkadaşına yazdığı mektuplara Nâzım Hikmet'in dizelerini geçirmekti. Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesi kapsamında görülen dosya onu üç hafta gözaltında, ardından iki ay hapiste tuttu. Okuldan atıldı ve eline Türkiye'nin hiçbir okulunda okuyamayacağına dair bir belge tutuşturuldu.

Bu, bir çocuğun cezalandırılmasından fazlasıydı. Ama aynı zamanda bir şairin hayattan aldığı ilk ders niteliğindeydi. Şiirin yasaklanabilen, taşındığında bedeli ödenen bir şey olduğunu on altı yaşında öğrenen adam, ömrü boyunca o dersi unutmadı.

Danıştay kararı ona okulu geri verdi.

1944'te Danıştay kararıyla öğrenim hakkını yeniden kazandı ve İstanbul'da Işık Lisesi'ne yazıldı. Son sınıftayken amcasının haberi olmadan gönderdiği Cebbaroğlu Mehemmed adlı şiirle CHP Şiir Armağanı'nda ikincilik kazandı. Bir yasak belgesiyle okuldan çıkarılan çocuk, beş yıl sonra devletin şiir yarışmasında ödül alıyordu. 1946'da liseyi bitirdi, İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi, öğrenimini yarıda bıraktı.

Üniversitenin ikinci sınıfındayken Nâzım Hikmet'i kurtarma hareketine katılmak üzere ilk kez Paris'e gitti. Fransızcayı ve Marksizmi orada öğrendi; sonraki romanlarında karşımıza çıkacak birçok karakterin ve sahnenin ilk taslakları o yılların gözlemlerinden kaldı. Türkiye'ye döndüğünde başı yeniden polisle derde girdi. Sansaryan Han'daki sorgular, ölüm ve gerilim temalarının eserlerinde neden bu kadar yer tuttuğunu açıklayan sahnelerdi. 1951'de, Gerçek gazetesinde yayımlanan bir yazısı yüzünden kovuşturmaya uğrayınca ikinci kez Paris'in yolunu tuttu.

Mavi dergisi ve Maviciler

1 Kasım 1952'de yayımlanmaya başlayan Mavi dergisinin çevresinde bir edebî topluluk örgütledi. Maviciler olarak anılan bu halka, Garip akımının yalın ve gündelik diline karşı çıkıyor, şiirin zengin, kapalı ve şairane bir söyleyişe hakkı olduğunu savunuyor, halk şiirini esas alıyor ve Anadolu'yu bütün katmanlarıyla anlatmayı istiyordu.

Behçet Necatigil, İlhan'ın ilk on yılını destan boyutları taşıyan, gergin ve duygulu bir dönem olarak tanımladı; İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'ya bıraktığı bezginlik bu şiirlerin havasına sinmişti. Mehmet Kaplan ise asıl çelişkiyi işaret etti: Fikirleriyle toplumcu gerçekçi olan İlhan, mizacıyla romantik eserler veriyordu.

İlhan bu ikiliği hiç gizlemedi. Şiir yazmadığını, şiir söylediğini tekrarladı. Ses, ritim ve makam onun için süs değil, omurgaydı.

İncesaz bölümü, makam adlarını birer ruh haline çevirdi.

1973'te yayımlanan Tutuklunun Günlüğü'nde İncesaz başlıklı özel bir bölüm vardı. Bu bölümdeki şiirler adlarını Klasik Türk müziğinin makamlarından alıyordu: Ferahfezâ, Nihavend, Muhayyer, Sabâ, Sultanîyegâh ve Mahur. Her başlık aynı zamanda bir ruh halinin adıydı; mahur, aralarında karanlığa en yakın durandı.

Şair, kitabın *"Meraklısı İçin Notlar"* bölümünde bu şiirlerin 12 Mart sonrasının bunalımlı günlerinde yazıldığını belirtti. Ona göre şiirlerin bütününe hem o bunalımın karamsarlığı hem de artık gündelik bir gerçeğe dönüşmüş ölüm düşüncesi egemen olmuştu; şiirler, en çok sevdiği makam-